

Terorizam

Terrorism

Sažetak

Terorizam se smatra glavnom prijetnjom ljudskim pravima, te političkoj i ekonomskoj stabilnosti u mnogim zemljama, sa značajnim posljedicama po dobrobit šire društvene zajednice. Cjelovito sagledavanje terorizma podrazumijeva interdisciplinarni pristup i uporedno istraživanje iz više oblasti. Bavljenje ovom društvenom pojavom nameće neminovnost "susreta" sa različitim subjektivnim i objektivnim činionicima koji usporavaju rješavanje kompleksne problematike terorizma. Najčešći objektivni činionioci su društveni odnosi i sukobi interesa te nepotpuno pravno regulisanje terorizma. Subjektivni činionioci najčešće proizilaze iz politički motivisanog ponašanja država na međunarodnom planu. Nije rijetka situacija da pojedine države često zarad vlastitih interesa krše međunarodne obaveze čija realizacija treba da doprinese suzbijanju terorizma. Problem savremenog terorizma postaje još složeniji širenjem sredstava za masovno razaranje i uništavanje, kao što su biološke, hemijske, nuklearne i bakteriološke materije. Ne treba izgubiti iz vida i činjenicu da se paralelno sa svjetskom globalizacijom "globalizuje" i terorizam, s obzirom na prostor, dinamiku širenja i djelovanja. Terorizam sve više poprima oblik moći odnosno oblik globalne raspodjele moći čija je ključna poluga strah. U borbi protiv terorizma ne smije se ispuniti jedan od ciljeva terorizma a to je "antivirus demokratije" - u borbi protiv terorizma primjenjivati metode koje imaju za posljedicu kršenje ljudskih prava i sloboda, tzv. "preventivne metode"- "potencijalne teroriste" ubijati, zatvarati, progoniti, iseljavati,... Globalna "solidarnosti iz straha" koja ima za cilj spriječiti širenje terorizma svojim činjenjem može stvoriti ambijent manipulisanja terorizmom u političke svrhe neblagovremenim i neselektivnim

¹ Mr. sci.

pristupom "međunarodnoj borbi" protiv terorizma. U cilju sadržajne elaboracije o terorizmu, u ovom tekstu se analizira problem pojmovnog određenja terorizma i borba protiv terorizma.

Ključne riječi - terorizam, ljudska prava i slobode, demokratija, tolerancija, religija, ideologija.

Abstract

Terrorism is main threat for human rights, political and economic stability in many countries, with important consequences for benefits of all society. Total recognizing of terrorism means interdisciplinary access and parallel researching in more areas. To be occupied with this society phenomenon means unavoidable "meeting" with different subjective and objective facts which slow down solving of complexity nature of terrorism. The most frequent objective facts are sociable relations and clashes of interests, and incomplete regulating of terrorism. Almost all subjective facts have roots in political motivating behavior of states in international scene. It is not rare situation when some states because of their selfish interests break international obligations which have roles to stamp out terrorism. Modern terrorism as a problem becoming more serious and complicated with proliferation weapons of mass destruction (WMD) , like biological, nuclear, and chemical material. Here we have to underline fact that together with general globalization terrorism becomes global, in sense of area, tempo of spreading and performing Terrorism from day to day has face of power, face of global power which main characteristic is fear. In counter terrorism process it is wrong to give opportunity for attaining one of aims of terrorism – antivirus of democracy" - which means breaking of human rights and freedoms, through „preventive action" and/or killing, arresting, persecution, ... without evidence of guilt. Global «solidarity from fear» which aim is to spam proliferation of terrorism can create environment for manipulation with terrorism, through non prompt and non selective access to «international counter terrorism». In this essay we analyzing problem of determination of terrorism, and counter terrorism.

Key words - terrorism, democracy, human rights and freedom, tolerance, religion, ideology.

Uvodna razmatranja

Terorizam u modernu političku terminologiju ulazi preko Francuske revolucije, tačnije preko jakobinizma. Riječ je o izuzetno krvavim mjerama koje su radi odbrane revolucije uveli i primjenjivali jakobinci Robespier i dr. U to vrijeme smatralo se da se rezultati Francuske revolucije ne mogu sačuvati ako se svim njenim protivnicima ne utjera veliki strah. Strah je najčešće postizan giljotinom, prolijevanjem krvi i nemilosrdnim ubijanjem i proganjanjem svih onih koji nisu prihvatili ideje revolucije. Navedene mjere jakobinaca nisu vršene samo prema otvorenim protivnicima revolucije nego čak i prema sumnjivcima. "Rezultat" navedenog je Zakon od 10. 06. 1794. godine kojim su jakobinskoj vlasti data velika ovlašćenja na polju lišavanja sloboda. U postupku tadašnjeg Revolucionarnog suda nije bilo svjedoka, branilaca i poziva, dok je jedina propisana kazna bila smrtna kazna.

Za sociologe terorizam je fenomen dok za žrtve terorizam leđi krv u žilama. Svijest o postojanju terorizma nikome nije novina s obzirom na svakodnevna dešavanja u svijetu i sve jaču aktuelizaciju problema terorizma. Nema dana bez vijesti o nekoj terorističkoj akciji. Danas bavljenje terorizmom kao društvenom pojavom veoma je složeno, prije svega zbog niza oblika u kojima se savremeni terorizam ispoljava.¹ Savremeni svijet teži za što većim stepenom sigurnosti, a stalno je izložen različitim izvorima, nosiocima i oblicima ugrožavanja. U pitanju je individualna i globalna te opšta i posebna sigurnost. Među ugroženostima koje neposredno i svakodnevno zabrinjavaju svijet je i terorizam. Ciljevi terorizma podređeni su političkim i drugim ciljevima organizacija koje ga provede. Jedan od osnovnih ciljeva svakog terorizma jest privlačenje pažnje javnosti i skretanje njihove pažnje na pitanja koja se terorizmom nameću. Mete su najčešće važne osobe iz javnog, političkog, vojnog i privrednog života, diplomati, diplomatska predstavništva, vojni i privredni objekti, i dr.

¹ O navedenom govore jasni slučajevi ubistava u školama ili masovnih ubojstava pacijenata od strane nekih ljekara. Tako je nedavno otkriven slučaj jednog ljekara koji je usmrtio preko dvije stotine svojih pacijenata, iako nije okarakterisan kao akutni ludak bilo koje vrste? Nasilje, a time i teror ušli u našu svakodnevnicu, i to možda više nego bilo kakve ideologije i vjere. Navedeno objašnjava njihovu pojavu i kao načine ljudskog mišljenja, političkog reagovanja i rješavanja političkih problema, a posebno činjenicu da se ljudi danas odlučuju na teror kao na metodu za rješavanjem sopstvenih i društvenih problema, s kojima se neminovno susreću.

Oblici djelovanja terorizma su različiti : Diverzije, atentati, otmice, prepadi, pljačke i sl. Savremeni terorizam obilježavaju i neka nova svojstva: Profesionalizacija, napadi na neselektirane masovne mete (U KOJIMA STRADAJU LJUDI KOJI NEMAJU NIKAKVE VEZE SA CILJEVIMA TERORISTIČKIH ORGANIZACIJA) , povećanje ubojne moći malih skupina, pojava novih oblika terorizma, (elektronski, informacijski) , ozbiljne prijetnje od nuklearnog terorizma. ³

Terorizam zaokuplja ne samo političare nego i sve druge koji smatraju da su čovječanstvu potrebni mir i sigurnost. Sve je više onih koji se bave terorom i terorizmom, kao karakterističnom pojavom savremenog svijeta. Naučna orijentacija u navedenom pravcu je šansa da se terorizmom kao temom sadržajno bavi i nauka sa krajnjim ciljem da se istražuju uzroci i sagledavaju veličine opasnosti od mogućnosti primjene terorističkih akcija. Nauka posebno treba da "promatra" da moćna sredstva za uništavanje ne dođu u posjed terorističkih grupa ili pak da naučnici ne padnu u "zagrljaj" terorista. Terorizam se dosta rano nametnuo kao jedan od gorućih problema savremenog čovječanstva. Novi, umnogome hibridni oblik terorizma je rigidniji, beskrupulozniji i pogubniji od svega što je na polju terorizma do sada viđeno. Teroristi navedenim oblicima terorizma "obezbjeđuju" da se usljed neefikasnij mjera antiterorističke borbe kroz zvanične institucije i organe u brobi protiv terorizma poseže i za nedemokratskim metodama koje ne rijetko prelaze u brutalnost i sve masovnije oblike kršenja ljudskih prava i sloboda. Navedeno stanje je posljedica "virusa" antidemokratije kojeg teroristi uspješno ubacuju u javno mjenje i u sigurnosne službe zadužene za brobu protiv terorizma. Nije li primjer navedenog "egzekucija" Brazilca Žana Šarla de Menezesa, koji je podlegao hicima iz pištolja (sedam metaka u glavu i jedan u rame) . Svjedoci govore da Brazilac ni na koji način nije svojim ponašanjem odudarao od okoline, nije bio sumnjiv, niti je odbijao da saraduje. Radi li se ovdje, zašto ne reći, o metodi "slučajnog uzorka".

Prisutna je i informacija da je nedavno međunarodna asocijacija šefova policija javno objavila svoju politiku koja uključuje upotrebu specijalno obučениh odreda kojima je naređeno da sumnjivim bombašima samoubicama pucaju pravo u glavu. Ministari unutrašnjih poslova nekih zemalja zalažu se da «potencijalni teroristi budu preventivno

³ Božidar Javorović, Terorizam, Pregledni članak, Policijska sigurnost, Zagreb, 1997, str. 1.

smješteni u zatvor». Na osnovu kakvog legitimiteta neko ima pravo na opšte suspendovanje ljudskih prava i sloboda zagwarantovanih u svim međunarodnim ugovorima, deklaracijama, paktovima, međunarodnom pravu uopšte?

U cilju pravilnijeg shvatanja terorizma kao pojave, te pravovremenog razlikovanja borbe protiv terorizma od "borbe protiv terorizma", namjera je da se čitaocima da šira teorijska elaboracija o pojmovnom određenju terorizma, borbi protiv terorizma i dr.

Pojmovno određenje terorizma

Pojam terorizam dolazi od latinskog korijena *terror, terroris* – jak strah. Potpuna definicija terorizma³ je problem oko kojega na širem međunarodnom planu još nije moguće pronaći puni konsenzus. Problem se javlja u situacijama kada pojedinac, kojeg jedan dio društva nazove teroristom, postaje idol ili simbol borca za slobodu u drugom dijelu tog društva. Iz navedenog je sasvim jasno da je definicija terorizma otvoreno pitanje. Definisanje terorizma je potrebno kako bi precizno definisali postupke koji su neprihvatljivi i protivzakoniti u kontekstu sistema krivičnih zakona određene zemlje. Osim toga, potrebno je postići međunarodni konsenzus oko definicije terorizma kako bi sve nacije mogle razraditi kohezivnu antiterorističku politiku koja podržava bilateralne i multilateralne ciljeve. Nažalost i nedavni pokušaj UN ponovo nije donio za rezultat iskorak na polju definisanja terorizma, čime se i dalje stvara pogodan ambijent za "različite" oblike borbe protiv terorizma.

Prve teorijske razrade terorizma iznijeli su ruski teoretičari M. A. Bakunjin i S. G. Nečajev u čuvenom Katekizmu revolucionara. U suvremenoj političkoj praksi znan je i pojam terorističke vlasti, kad je država umjesto na sistem prava i zakona naslonjena na vladavini terora i bazakonja.

Prema definiciji bosanskohercegovačkog krivičnog zakona terorizam se definiše na sljedeći način: «Ko počini teroristički čin s ciljem ozbiljnog zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja organa vlasti Bosne i

³ Terorizam, -zma – vršenje terora, vladanje zastrašivanjem, tiranija; uništavanje protivnika najokrutnijim sredstvima (progoni, ugnjetavanja, ubijanja). Bratoljub Klaić, Veliki rječnik stranih riječi, Zora, zagreb, 1974. godine, str. 1330.

Hercegovine, vlade druge zemlje ili međunarodne organizacije, da šta izvrši li ne izvrši, ili s ciljem ozbljne destabilizacije ili uništavanje osnovnih političkih, ustavnih, privrednih ili društvenih struktura Bosne i Hercegovine, druge zemlje ili međunarodne organizacije». ⁴

Kontraverze oko upotrebe pojma terorizam stare su nekoliko vijekova. Etimološki (iz latinskog jezika) čak i nepotrebno upotrebljava se izraz terorizam koji naročito u političkoj praksi ostavlja prostor za različite manipulacije njime. U nedostatku općeprihvaćene definicije terorizma često se koristi definicija iz krivičnog zakonika SAD-a: "Pojam terorizam označava politički motivirano nasilje s predumišljajem počinjeno protiv neboraca od strane nedržavnih skupina ili prikrivenih agenata, obično s namjerom da utiče na publiku... Pojam međunarodni terorizam označava terorizam koji obuhvata građane ili teritorij više zemalja... Pojam teroristička grupa označava ma koju grupu koja upražnjava, ili ima značajne podgrupe koje upražnjavaju međunarodni terorizam."

U međunarodnom smislu, definicija terorizma stvara osnovu za distinkciju između prihvatljivih neprijateljskih akcija i neprihvatljivih kriminalnih činova. Ovakovom definicijom se takođe može izbjeći problem koji postoji oko razlika između političkog i običnog kriminala. Uprkos brojnim problemima sa kojima se možemo suočiti prilikom definisanja terorizma, postoji konsenzus da teroristički činovi svode teroriste na kriminalce. Jedini zajednički elemenat svih terorističkih definicija je da žrtve terorista stradaju od ubojstva, povreda ili prijetnji i to putem akcija koje su uglavnom protivzakonite. Neki stručnjaci vide terorizam u obliku ratovanja. Drugi smatraju da kategorizacija terorizma u oblike ratovanja umjesto u kriminalne činove teroristima daje legitimnost, a njihove akcije postavlja u kontekst prihvatljivog međunarodnog ponašanja.

Iako je u posljednjih nekoliko decenija objavljena cijela biblioteka radova o terorizmu, osnovani su posebni instituti za njegovo izučavanje i uvedeni specijalni kursevi za proučavanje terorizma i borbu protiv terorizma – i dalje ne postoji opća saglasnost oko definicije ovog fenomena. Tako na primjer poznati autoritet u oblasti terorizma Alex Schmid naveo je 109 definicija terorizma. Stručnjaci

⁴ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 3, februar 2003. godine, str. 85.

različitih profila reagovali su na više načina: Neki su pokušali uspostaviti sintetizovanu definiciju kroz identifikaciju najčešće spomenute elemente u definicijama terorizma. Primjer sintetizovane definicije jeste prijedlog Alexa Schmida, ocijenjen kao do sada «najrigorozniji napor» da se definiše ovaj fenomen. Na osnovu analize 109 različitih definicija terorizma ovaj autor je izabrao 16 najčešće spomenutih elemenata i spojio ih u jednu definiciju koja glasi: Terorizam je metod ponovljenih akcija nasilja koji podstiče uznemirenost, korišten od strane (polu) tajnih pojedinaca, grupa ili državnih činilaca, zbog idiosinkrazijskih, kriminalnih ili političkih razloga, gdje – nasuprot atentatu – neposredni ciljevi nasilja nisu i glavni ciljevi. Nisu rijetki autori koji zagovaraju da se u pojmovnom određenju terorizma napusti davanje sveobuhvatne (konotativne) definicije i da se pristupi definisanju terorizma putem navođenja primjera (denotativna definicija) . Osim navedene dvije grupe, treća grupa autora smatra da terorizam ne treba uopšte definisati pošto se on kao i druge slične pojave (pornografija,...) prepozna kada se vidi.

Razmatranja i nedostatak jedinstva stava oko pojmovnog određenje terorizma nametnula su potrebu sveobuhvatnijeg odgovora na pitanje: Šta je uzrok teškoća, zbog čega se fenomen globalnog karaktera ne može precizno definisati. U odgovoru na navedeno pitanje ima i objektivni činjenica kao što su: Terorizam je veoma star fenomen u ljudskoj historiji. On se ispoljavao u različitim oblicima i javljao i različitim historijskim okolnostima, zbog toga ga je teško pretočiti u definiciju koja bi obuhvatala sve njegove suštinske osobine. Drugo, riječ terorizam posjeduje negativan politički naboj i vrlo je često korištena od pojedinih vlada s ciljem diskreditacije političkih protivnika bez obzira na metode njihovog djelovanja, koje često nisu imale ništa sa terorizmom.

Oksfordski engleski riječnik daje veoma detaljnu i zanimljivu historiju termina terorizam i njegovih izvedenica. Teror (lat. terror – terrorem, gl. terrere, zaplašiti) , označava: Stanje prestrašenosti, užasa, intenzivnog straha, strave ili groze i djelo ili osobinu koja ulijeva strah. Terorizam je sistem straha, strahovlada. (izam – ovdje označava «sistem» a ne «ideologiju») -

U navedenom značenju riječ terorizam upotrijebljena je prvi put 1795. godine sa namjerom da označi vladavinu putem zastrašivanja na način kako je to radila stranka na vlasti u Francuskoj tokom revolucije 1789. - 1794. godine. U tom smislu, teroristi su bili Jakobinci, njihovi agenti i sljedbenici, posebno oni povezani sa revolucionarnim sudovima tokom perioda Vladavini terora od marta 1793. do jula 1794. godine. Iako je nasilje oduvijek bilo jedan od temeljnih oblika političke borbe, sam termin teror⁵ pojavljuje se prvi put za vrijeme jakobinske diktature u francuskoj revoluciji.

Šire značenje terorizma koje se vremenom razvilo, jeste politika koja ima za cilj da utjera strah u kosti onima protiv kojih se koristi; korištenje metoda zastrašivanja; čin zastrašivanja ili stanje zastrašenosti. Iz navedenog proizilazi da je termin terorist zadobio šire značenje - terorist je svako ko nastoji da podupire svoje stavove putem sistema zastrašivanja prinudom. Oksfordski engleski riječnik zaključuje da danas termin terorist «obično označava člana neke tajne ili strane organizacije koja ima za cilj da izvrši prinudu na određenu ustanovljenu vladu putem akata nasilja protiv te vlade ili njenih građana».

Doni M. Schlagheck navodi definiciju terorizma sintetičkog karaktera o čijim elementima postoji široka saglasnost. Ta definicija glasi: "Terorizam je nepredvidivo nasilje ili prijetnja nasiljem. Cilja simboličke žrtve i iskorištava publicitet za postizanje političkih ciljeva putem prinude. Može biti korišten od strane grupe ili država protiv grupa ili država".

Neposredne ljudske žrtve nasilja su općenito izabrane nasumice (ciljevi šanse) ili selektivno (predstavnički ili simbolički ciljevi) iz okvira ciljane populacije, i služe kao proizvođači poruke. Prijetnja, zastrašivanje... i proces komunikacije izgrađen na nasilju između teroriste - žrtava - glavnih ciljeva prvenstveno se koriste radi manipulacije glavnim ciljem- publikom preobražavajući je u cilj terora.

⁵ Teror-ora, lat. (terror - strah, užas) zadavanje straha, izazivanje straha i trepeta, užasa, strave, jeze; primjena nasilja sve do fizičkog uništenja protivnika; strahovlada; Bratoljub Klaić, Veliki rječnik stranih riječi, Zora, zagreb, 1974. godine, str. 1330.

Različite definicije terorizma odražavaju napore stručnjaka da identifikuju suštinu ovog fenomena i njegove manifestacije te da ponude njegovo teorijsko objašnjenje. U nauci, terorizam se generalno smatra vrstom političkog nasilja. To nije ideologija već strategija koja može biti korištena od strane pojedinaca, grupa ili država za različite ciljeve. Iz navedenog proizilazi da je terorizam instrumentalno nasilje, da nije sam sebi cilj.

U odnosu na izvršioce terorističkog akta, u pojmovnom određivanju postoje sljedeće vrste terorizma: "Terorizam odozdo" - terorizam privatnih pojedinaca i grupa, odnosno podržavnih organizacija; "Terorizam odozgo" - državni terorizam. Državni terorizam - (state terrorism) postoji u slučaju kada jedna država koristi nasilje u širokom obimu s ciljem da promjeni ponašanje onih koji nisu direktni cilj napada. U ovom slučaju pojedini režimi koriste državnu mašineriju sile za vrste terorizma za zastrašivanje pojedinih grupa vlastitog stanovništva; "Sponzorisan terorizam" - pomaganju privatnih terorističkih grupa od strane država (državno sponzorisanje terora) . Pomaganje privatnih terorističkih organizacija od strane država naziva se «državno sponzorisanje terorizma». Ta pomoć se može, između ostalog, iskazivati u političkoj, finansijskoj i diplomatskoj podršci, pružanju utočišta teroristima, davanju vojne ili paravojne obuke i slično. Države koje pomažu terorističke organizacije nazivaju se «terorističke države» (terrorist state).

Nije slučajno da prva i treća vrsta terorizma privlače glavnu pažnju stručnjaka i vlada kako u pogledu izučavanja, dokumentacije, teorijskog objašnjenja tako i u pogledu zakonske regulative, sprečavanja i kažnjavanja.

Prema nekim shvatanjima terorizam je oblik ratovanja ("konflikt niskog inteziteta") . Terorizmom se zato bavi vojska i njene specijalne jedinice. Prema ovom stanovištu, teroristi su ratni zločinci odgovorni za kršenje ljudskih prava ili za zločine protiv mira zato što su nepravedno povelili rat. Ipak, teroristi ne vode rat jer operišu u doba mira i izbegavaju vojni odgovor. Neki krugovi teroriste često žele predstaviti kao vojnike, te u nazivima svojih organizacija teroristi koriste vojnu terminologiju (naprimjer, «armija», «brigada», «snage», itd.) , ipak terorističke organizacije nisu vojna formacija jer nemaju jasnu političku kontrolu, uniforme, lanac komandovanja i ne nose otvoreno oružje.

Prisutan je i stav da je terorizam manifestacija dubokih socijalnih i političkih problema. Na međunarodnom planu to može biti borba protiv kolonijalizma i strane okupacije, rasizma, diskriminacije, nezaposlenosti, društvenih razlika i tako dalje. Terorizam se također vidi kao "oružje slabih", iako ovo stanovište danas sve manje stoji iz razloga što teroristi sve više i više počinju "dominirati" primjeni metoda izvođenja terorističkog čina, što se svakako ne može nazvati slabošću, kao i to da sve jače internacionalizuju svoje organizacije i metode ispoljavanja.

Za neke autore, kao što je Paul Gilbert, terorizam ima dvojnu prirodu – on je i rat i zločin. Teroristi, sa svoje strane, ne mogu održavati svoju političku ulogu i priznavati da su kriminalci. Ako žele da se prihvate kao zaraćena strana moraju u najmanju ruku pretendirati da se pridržavaju pravila ratovanja. Stav o pravnoj prirodi terorizma određuju način na koji će se odgovoriti na ovu prijetnju. Ako se terorizam smatra za zločin onda, kako navodi britanski politolog Paul Wilkinson, odgovor treba slijediti pravilo "vladavine zakona" (rule of law) . To znači da :Prekršioći prava moraju biti kažnjeni; Kazna mora biti individualna - samo za počinioc - a ne da se pretvori u odmazdu protiv grupa za koje se misli da simpatišu teroriste; Organi za primjenu prava moraju funkcionirati u okviru zakona.

Dilema oko toga da li je terorizam zločin ili nepravedan rat može se riješiti stavom: Teroristički akti su krivična djela koja bi u slučaju postojanja ratnog stanja predstavljala ratne zločine. Znači, ono što je u doba rata ratni zločin to je u doba mira terorizam.

Širi teorijski stavovi o pravnoj prirodi terorizma omogućavaju bolje razumjevanje ovog fenomena ne samo u smislu odobravanja, nego u smislu shvatanja uzroka i formulisanja dugoročne politike borbe protiv terorizma. Savremenom društvu nužan je jedan od dugoročnih ciljeva a to je postizanje opće saglasnosti o tome koji su to oblici ponašanja koje svaka ljudska zajednica mora spriječiti da bi opstala kao ljudska zajednica. Riječ je, dakle, o utvrđivanju oblika nasilja koja su apsolutno nezakonita – prema bilo kome i u bilo kojim okolnostima. Ima li čovječanstvo volju za ovim ili će legendiranom borbom protiv terorizma ostvarivati prljave ciljeve (okupaciju, političku ili ekonomsku dominaciju, eksploataciju,.....) .

Širenje fenomena terorizma tokom 20. vijeka i njegova ekspanzija u 21. vijeku dovelo je do formulisanja zakonodavnih odgovora na ovaj izazov kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Ipak, nacionalna zakonodavstva bila su mnogo efikasnija u navedenom pogledu, od nastojanja Organizacije ujedinjenih nacija (OUN) i drugih regionalnih organizacija. Političke i ideološke razlike spriječile postizanje neophodne saglasnosti na međunarodnom planu.

Pravni odgovor na prijetnju terorizma u nacionalnim zakonodavstvima izražava se u obliku dvije vrste mjera: Promjena u materijalnom krivičnom zakonodavstvu - uvođenje novih krivičnih djela i povećaju efikasnost državnih organa u otkrivanju, istraživanju i sudskom progonu terorizma i sa njime povezanih drugih krivičnih djela.

Većinu terorističkih akata čine obična krivična djela koja postanu terorističkim zbog motiva počinilaca. Italijanski krivični zakon govori o terorizmu kao podrivanju demokratskog poretka. Španski krivični zakon određuje terorizam kao djela usmjerena ka podrivanju ustavnog poretka i ozbiljnom narušavanju javnog mira. Francuski krivični zakon određuje terorističke akte kao one koji mogu ozbiljno narušiti javni poredak koristeći prijetnju i teror. Od evropskih zemalja, Velika Britanija u svome zakonodavstvu ima najobimniji zakonodavni akt – Zakon o terorizmu iz 2000. godine. U navedenom Zakonu terorizam se definiše kao “djelo ili prijetnja izvršena s ciljem da utječe na vladu ili da zaplaši javnost ili dio javnosti”, “djelo ili prijetnja izvršena u cilju promovisanja nekog političkog, religijskog ili ideološkog cilja”; “djelo ili prijetnja koja uključuje upotrebu vatrenog oružja ili eksploziva”. Terorizam = djelo spada u ovaj domen ukoliko predstavlja: “Teško nasilje protiv ličnosti”, “teško oštećenje imovine”, “dovođenje u opasnost nečijeg života, osim života onog koji izvršava djelo”, “stvaranje ozbiljnog rizika za zdravlje ili sigurnost javnosti ili nekog njenog dijela”; “izvršeno tako da ozbiljno utječe ili ozbiljno ometa elektronski sistem”.

Nakon 11. Septembra 2001. godine Evropska unija preduzela je hitne mjere za ujednačavanje materijalnog zakonodavstva država članica. Ove mjere se naslanjaju na ranije napore Evropske zajednice a posebno na Evropsku konvenciju o suzbijanju terorizma (Strasbourg, 27. Januar 1977. godine) . U ovoj konvenciji, terorizam je tretiran generički i data

je lista terorističkih djela. Karakteristično je da je do septembra 2001. godine, samo šest država članica Evropske unije imalo pravne instrumente koje se bave terorizmom. Sjedinjene Američke Države (SAD) su nakon 11. Septembra 2001. godine usvojile veoma brojno i detaljno antiterorističko zakonodavstvo. Poseban značaj ima USA Patriot Act 2001 ili Zakon o ujedinjenju i jačanju Amerike putem osiguranja odgovarajućih sredstava potrebnih za otkrivanje i sprječavanje terorizma (The Uniting and Intercept and Obstruct Terrorism USA PATRIOT) od 26. Oktobra 2001. godine. Novim američkim antiterorističkim zakonodavstvom uvedeno je novo krivično djelo – domaći terorizam – definisano na osnovu koncepta “međunarodnog terorizma”. Uvođenjem krivičnog djela domaćeg terorizma u zakonodavstvo SAD i domaće američke organizacije moći će se karakterisati kao terorističke. Novo krivično djelo u američkom zakonodavstvu – domaći terorizam – definiše se u USA Patriot Act (Sec. 802) kao aktivnosti koje: Obuhvataju djela opasna po ljudski život koja predstavljaju kršenje krivični zakona Sjedinjenih Država ili bilo koje Države; Pokaže se da su učinjena s namjerom – da zastraše ili prinude civilno stanovništvo; da izvrše utjecaj na politiku vlade putem zastrašivanja ili prinude; da utječu na ponašanje vlade putem masovnog razaranja, atentata ili kidnapovanja; Izvrše se prvenstveno unutar teritorije nadležnost Sjedinjenih Država.

Na osnovu kratkog prikaza nacionalnog zakonodavstva Zapadnih zemalja može se zaključiti da je opća tendencija da se terorizam definiše kao djela koja po nacionalnom zakonodavstvu predstavljaju obična krivična djela ali koja zbog ciljeva izvršenja-zastrašivanje ili prinuda civilnog stanovništva, narušavanje ustavnog poretka, javnog mira i nezakonit utjecaj na vladu ili stanovništvo-postaju terorističkim. Kao počinioci ovog krivičnog djela pojavljaju se pojedinci ili grupe podržavnog karaktera.

Aktivnost OUN, i njene prethodnice Društva naroda, u posljednjih šest decenija da se formuliše međunarodni odgovor na izazov terorizma odvijala se u dva pravca: Postizanje saglasnosti o definisanju terorizma (normativni odgovor) . Ova vrsta odgovora nije donijela rezultate, tako da danas ne postoji međunarodno prihvaćena definicija terorizma; Formulisanje saglasnosti o inkriminaciji pojedinih aspekata ukupnog problema (pragmatični odgovor) ;

Prvi međunarodni napor u pravcu pojmovnog određenja terorizma započeo je još 1937. godine kada je Društvo naroda izradilo nacrt dvije konvencije: Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju terorizma, kreirano je novo krivično djelo u međunarodnom pravu - djelo terorizma i Konvencija o uspostavljanju međunarodnog krivičnog suda. Krivična odgovornost ovih krivičnih djela terorizma pada na pojedinca a državama je zabranjeno da takvim osobama pružaju utočište. Međutim ove konvencije nije ratifikovao dovoljan broj država, uskoro je nastupio Drugi svjetski rat i stvar je zaboravljena

Naredni pokušaj za definisanje terorizma bio je od strane Komisije za međunarodno pravo koja je za OUN izradila Nacrt zakona o prestupima protiv mira i sigurnosti čovječanstva. Međunarodni terorizam je u ovom dokumentu i rezolucijama Generalne skupštine koje su slijedile, karakterisan kao "prestup protiv mira i čovječanstva", uziman u oba vida, u kome se pojavljuje kao državni i poddržavni. Nacrt ovog zakona ponovo je razmatran tokom perioda 1985. -1991. godine, kada je državni terorizam postao predmet zasebnog paragrafa.

Nakon masakra sportista 1972. godine na olimpijskim igrama u Minhenu u OUN nako toga počinje se voditi jača rasprava o međunarodnom terorizmu. Novembra 1972. godine OUN je ustanovila Komitet za međunarodni terorizam. Nadležnost Komiteta bila je da definiše terorizam, ispita uzroke terorizma i predlože mjere za sprečavanje terorizma. I pored negativnog iskustva i jačanja terorizma diskusije vođene na ovom polju pokazale su postojanje dubokog jaza između Zapadnih zemalja i zemalja Varšavskog pakta. Pragmatični pristup rezultirao je u zaključenju više međunarodnih konvencija koje se bave pojedinim aspektima terorizma, kao što su: Tokijska konvencija o prestupima i nekim drugim djelima počinjenim u vazduhoplovstvu (9/1963) ; Haška konvencija o suzbijanju nezakonitog zauzimanja aviona (12/1979) ; Montrealska konvencija o sprečavanju međunarodnih akata protiv sigurnosti civilne avijacije (9/1971) ; Međunarodna konvencija o protiv uzimanja talaca (12/1972) ; Protokol o suzbijanju međunarodnih akata nasilja na aerodromima koji služe međunarodnoj civilnoj avijaciji (2/1988) ; Protokol o suzbijanju međunarodnih akata protiv sigurnosti pomorske navigacije (3/1988) ; Konvencija o obilježavanju plastičnih eksploziva radi identifikacije (3/1991) ; Konvencija o suzbijanju terorističkog postavljanja bombi (1988)

Namjerno ili ne pragmatični pristup bavljenju terorizmom, nastavljen je do danas, bez davanja sveobuhvatne opšteprihvaćene definicije terorizma. Nakon terorističkog napada 11. Septembra 2001. godine Savjet sigurnosti svojom jednoglasno usvojenom rezolucijom 1373 od 28. Septembra 2001. godine zatražio je od država članica da presijeku finansiranje terorista, spriječe njihovo regrutovanje, osiguraju da se zakoni o azilu ne zloupotrebljavaju, te da preduzmu akcije protiv terorista. Pored navedenog i ova rezolucija ne sadržava definiciju riječi terorizam. Činjenica, Generalni sekretar OUN Kofi Annan u svom uvodnom izlaganju u Generalnoj skupštini 1. Oktobra 2001. godine rekao je sljedeće: "Jedno od najtežih pitanja odnosi se na definisanje terorizma. Razumijem i prihvatam potrebu za pravnu preciznost. Ali želim otvoreno da kažem da ima također i potreba za moralnom jasnoćom. Ne mogu se prihvatiti oni koji bi željeli da opravdaju namjerno oduzimanje nevinih života civila, bez obzira na ciljeve i nedaće. Ako postoji ijedan univerzalni pristup o kome se svi ljudi mogu saglasiti, to je sigurno ovaj".

Međunarodno iskustvo na polju općeprihvaćenog definisanja terorizma je i dalje negativno. Prisutan je pragmatičan pristup koji nije nimalo dovoljan za efikasnu borbu protiv terorizma. Ključni akteri međunarodne zajednice nemaju volju da se ovome problemu priđe na međunarodnom planu jedinstveno, kako na polju definisanja ovog fenomena tako i na polju borbe.

Rosalyn Higgins, dugogodišnji profesor međunarodnog prava na Londonskom univerzitetu i sudija Međunarodnog suda u Hagu, smatra da termin "terorizam" nema specifično pravno značenje već je to pogodan način da se opišu široko neprihvaćene aktivnosti, bilo država bilo pojedinaca, gdje su nezakoniti bilo metodi koji su upotrebljeni, bilo da su napadnuti zaštićeni ciljevi, bilo oboje. Rosalyn Higgins navodi da terorizam u međunarodnom pravu sažeto obuhvaća sljedeće: Prestupe država protiv diplomata; Prestupe država protiv ostalih zaštićenih osoba (na primjer civila u vrijeme rata) ; Prestupe država ili onih koji su u njihovoj službi, protiv aviona ili brodova; Prestup državnog uzimanja talaca; Prestup država kojim dopuštaju da njihova teritorija bude korištena od strane nedržavnih grupa za vojnu akciju protiv ostalih država, ako ta akcija jasno uključuje zabranjene ciljeve (naprimjer, protiv civila) , ili zabranjena sredstva sile; Akcije nedržavnih učesnika koje uključuju bilo

zabranjene ciljeve bilo zabranjena sredstva; Prešutni pristanak ili propust da se kontroliše takva nedržavna akcija. Ovo podrazumjeva indirektnu odgovornost države i spada pod državni terorizam.

Međutim ovakvo shvatanje terorizma, koje bi moglo biti pravno i etički valjana osnova najšire mobilizacije radi eliminisanja, sprečavanja i kažnjavanja ovog zločina u sadašnjem svijetu najvjerovatnije ne bi bilo predmet kosenzusa. Na kraju ako bi se i postigao međunarodni konsenzus, naredni problem bila bi dosljedna primjena definicije terorizma na sve akte učesnika u međunarodnim događajima bez obzira na političke i ideološke razloge, ekonomske i druge interese.

Aktivnost države kao subjekta terorizma nije rijetka i sve je prisutnija u savremenim međunarodnim odnosima. Vlade nekih država već se odavno angažuju u različitim vrstama protivzakonitih tajnih aktivnosti uključujući sistematsku primjenu terora protiv svojih neprijatelja, kako domaćih tako i stranih.

Međunarodni terorizam u svojoj najočitijoj manifestaciji je napad usmjeren preko međunarodnih granica ili protiv stranog cilja u matičnoj državi terorista. «Najveći dio terorističkih akcija ima i međunarodne dimenzije, jer grupe u inozemstvu traže podršku, oružje i skloništa». ⁶ Međunarodni terorizam-terorizam koji obuhvata interese, građane i teritoriju više od jedne zemlje. Posljedice međunarodnog terorizma su "male" jer su u svijetu prouzrokovale manje od 1500 smrtnih slučajeva u razdoblju od 1991. do 1996. godine. "Prema hronologiji međunarodnog terorizma RAND-St Andrews, 1994. godine zbililo se 350 takvih incidenata, 1995. godine 228, 250 godine 1996. – najniži ukupan broj u 23 godine. Postoji, međutim, nekoliko zanimljivih paralela između trendova u isključivo međunarodnom političkom terorizmu i nasilja velikih razmjera u unutrašnjim etničkim ili etničko-religijskim ratovima. I u međunarodnom i u domaćem terorizmu najuočljiviji je trend sve većeg broja smrtnih žrtava. U slučaju međunarodnog terorizma uočljivo je da, unatoč velikom padu broja zabilježenih napada, broj žrtava dramatično raste. Na primjer, statistika RAND-St Andrews za 1996. bilježi 510 smrtnih slučajeva – četvrti najveći broj od 1968. godine". ⁷

⁶ Paul Wilkinson, Terorizam protiv demokracije, Golden marketing, Zagreb, 2002. str. 29.

⁷ Ibid str. 67

Svoje djelovanje na međunarodnom planu država može da sprovodi neposredno preko svojih specijalnih državnih organa i organizacija kao što su odredi specijalnih vojnokomandoskih jedinica, tajnim akcijama obavještajnih službi tzv. «nesmotrenim incidentima» ili posredno tajnim pomaganjem već postojećih terorističkih organizacija u područjima njenog interesa. Taj odnos države i terorizma znatno je povećao mogućnosti operativnog kapaciteta inače ograničenih terorističkih grupa, stavljajući im na raspolaganje resurse cjelokupnog, vojnog i obavještajnog aparata priznate države i olakšavajući im tako u znatnoj mjeri planiranje i prikupljanje podataka. Logistička podrška država obezbjeđivala je teroristima inače nedostižan luksuz, kao što je korišćenje diplomatskih torbi za prenošenje oružja i eksploziva, lažnih dokumenata u obliku originalnih itd.

Terorizam pod zaštitom države ima dubok uticaj na šire obrasce terorizma. Budući da se on sprovodi manje radi sticanja publiciteta a više radi sprovođenja ciljeva vanjske politike, on djeluje sa manje ograničenja od običnog terorizma. Uz to, s obzirom da takvi teroristi ne zavise od lokalnog stanovništva u smislu podrške, ne moraju da brinu o tome da li će se otuđiti od naroda ili da li će izazvati negativnu reakciju javnosti. Na taj način se teroristi i sponzori mogu angažovati na razornije i krvavije akte nasilja nego grupe koje djeluju u vlastito ime.

Poznato je da postoji jako uvjerenje da od kasnih 1960-tih svijet živi u «dobu terorizma». Događaji 11. Septembra 2001. godine osnažili su to uvjerenje: Novi vijek započeo je sa do sada najrazornijim terorističkim napadom izvršenim od strane podržavnih činilaca. Poznavati suštinu fenomena koji tako drastično utječe na naše živote, postaje imperativ. U tom smislu, vrijedno je imati uvid u rezultate naučnog bavljenja suštinom, uzrocima i prirodom terorizma.

Može se zaključiti da neuspjeh međunarodne zajednice da pravno definiše terorizam predstavlja politički a ne tehničko-pravni neuspjeh. Ovaj neuspjeh, te neuspjeh u izgradnji međunarodnog mehanizma za suzbijanje međunarodnog terorizma doveo je do toga da države koje su žrtve terorističkih napada preduzimaju jednostrane akcije i često pribjegavaju metodima upitnog pravnog i moralnog karaktera praćenog masovnim kršenjima ljudskih prava.

Borba protiv terorizma

Sva dosadašnja sagledavanja problema terorizma ukazuju na to da do optimalnog modela odbrane od terorizma nije lako doći jer je to isto toliko složeno i delikatno pitanje kao i sama suština i karakter terorizma s kojim se suočavamo. Stiče se utisak da je problem borbe protiv terorizma veoma teško rješavati na individualnom i državnom nivou. Pitanje terorizma postalo preokupacija cijeloga svijeta. Pored brojni međunarodni skupovi i donijete rezolucija, činjenica je da se o nekakvom bitnom pomaku i iznalaženju optimalnog modela za borbu protiv terorizma još uvek ne može govoriti. Jasnije rečeno još nije obezbeđen puni politički konsenzus u borbi protiv terorizma i aktivno učešće svake države, kao relevantnog subjekta svetske zajednice u savremenim međunarodnim odnosima. Različiti nacionalni interesi usložnjavaju jedinstvo borbe protiv terorizma. Činjenica je da i međunarodne sile na političkom i vojnom planu nisu u stanju da samostalno organizuju i vode uspješnu borbu protiv terorizma na svojoj teritoriji, a još manje da zaštiti svoje vitalne interese na međunarodnoj sceni.

Međunarodni program borbe protiv terorizma, usvojen na samitu u Parizu ima 25 tačaka preuzetih obaveza. Navedeni program je obuhvatao niz mjera granične kontrole i međusobnog obavješćavanja, zatim onemogućavanje azila za osumnjičene za terorizam, uvođenje standardnih pravnih normi i krivičnih konzekvenci u nacionalne krivične zakone do zajedničkih protivterorističkih akcija, kao i ekstradicije osumnjičenih. Učesnici navedenog skupa su deklarativno preuzeli odgovornost za borbu protiv terorizma uz "postizanje" konsenzusa o mnogim važnim pitanjima. Ključna nepremostiva razlika u gledištima pojavila se kod definisanja pojma "državni terorizam".

Nezaobilazan forum za donosenje političkih odluka u brobi protiv terorizma su i Ujedinjene nacije. Ujedinjene nacije i Savjet sigurnosti uvijek su osuđivali međunarodni terorizam i donosile više antiterorističkih konvencija i rezolucija. Sve više i među svjetskim silama prevladava stav da je u brobi protiv terorizma nužno uključiti i svjetsku organizaciju u organizovanu borbu protiv međunarodnog terorizma. Poučen američkim iskustvom od 11. Septembra 2001. godine, Savjet bezbjednosti donio, na prijedlog američkog ambasadora

u UN, nekoliko rezolucija. Tako je 12. Septembra 2001. godine na 4370. sjednici Savjeta sigurnosti usvojena rezolucija 1368, kojom se najoštrije osuđuju teroristički akti od 11. septembra 2001. godine. Savjet sigurnosti priznaje neotuđivo pravo na individualnu i kolektivnu samoodbranu u skladu sa Poveljom UN. Pored toga apeluje se na sve države da neodložno zajednički djeluju radi privođenja počinitelja, organizatora i pokrovitelja tih terorističkih akata radi zadovoljenja pravde i naglašava da će svi oni koji su odgovorni za pružanje pomoći, podrške ili utočišta počiniocima, organizatorima ili pokroviteljima biti smatrani odgovornim. Ubrzo je 28. Septembra 2001. godine uslijedila i rezolucija Savjeta sigurnosti br. 1373 u kojoj se zaključuje da teroristički akti na SAD predstavljaju prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti, te se ponovo potvrđuje pravo na individualnu i kolektivnu odbranu, te se izražava duboka zabrinutost povećanjem broja terorističkih akata u različitim regionima u svijetu, koji su motivisani netolerancijom i ekstremizmom, i naglašava se potreba borbe svim raspoloživim sredstvima. Na druge države se apeluje da zajednički djeluju na sprječavanju i suzbijanju terorizma i dosljednom sprovođenju međunarodnih sporazuma u vezi sa terorizmom. Rezolucija ima karakter odluke koja obavezuje sve države da sprječavaju i suzbijaju finansiranje terorističkih akata, krivičnom sankcionisanju prikupljanja sredstava za izvršenje terorističkih akata, zatim zamrzavanju novca ili privrednih resursa onih lica koja namjeravaju ili se pripremaju da izvrše terorističke akte, uz zabranjivanje pružanja finansijske pomoći terorističkim organizacijama. Za političko djelovanje Savjeta sigurnosti u borbi protiv međunarodnog terorizma karakteristično je da se vezuje za konkretne sadržaje, što usvojenim rezolucijama daje privremeni karakter.

U cilju davanja odlučnog odgovora na globalni terorizam, međunarodna zajednica se mora obavezati na ne pružanju utočišta teroristima i pomagačima, ne odobravati izbjeglički status i odlučno sprječavati veze između međunarodnog terorizma i transnacionalnog organizovanog kriminala, nezakonite trgovine drogama, pranja novca, nelegalne trgovine oružjem i nelegalnog transporta nuklearnih, hemijskih, bioloških i drugih opasnih materija, uz punu saradnju na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.

Karakteristično je da se u posljednje vrijeme kao "efikasan" vid borbe protiv terorizma puno jače uvodi tzv. HUMINT (ljudska komponenti u tajnom obaveštajnom radu) bez obzira na veoma visok stepen razvoja ELINT-a (elektronskog izviđanja). Navedene aktivnosti su bazirane na istraživanju koje je pokazalo da se mnogi podaci i informacije mogu dobiti samo angažovanjem ljudi, što je često i presudno u efikasnoj brobi protiv terorizma (faza "ranog" otkrivanja indikacija koje upućuju na teroristički čin,...). Nije li ovo vraćanje faze iz vremena hladnog rata kada je visok postotak stanovništva bio "angažovan" za potrebe obavještajnih službi. Za rad u okviru novog "projekta" regrutuju se prvenstveno oni koji rade na mjestima koja im omogućavaju pristup sportskim i drugim klubovima, domovima za zbrinjavanje socijalno ugroženih, poslovnim prostorima, komunalnim i transportnim sistemima i sl. U cilju "zaštite" navedenog projekta od raznih grupa koje se bore za ljudska prava i slobode, projekat se obično naznačuje kao dio odbrambenog sistema države u proglašenom ratu protiv terorizma.

U svijetu su intenzivirana izučavanja iskustava iz mnogih država radi usavršavanja taktike i strategije borbe sa međunarodnim terorizmom u 21. vijeku. Ono što je važno iz iskustva država u borbi sa teroristima jesu njihova filozofija i doktrina zasnovana na principima neprekidnog osmatranja, izviđanja i maksimalne budnosti. Navedeni principi su postali "ukalupljeni način života terorista". To je jedna od njihovih ključni prednosti u odnosu na snage koje im se suprotstavljaju.

U toku zadnjih petnaestak godina pojavila se nova teroristička prijetnja od strane terorističkih grupa koje imaju bogatije iskustvo u ratovanju, što ih čini još opasnijim. Ova prijetnja predstavlja veliki izazov borbi protiv terorizma, i to iz sljedećih razloga: Grupe obično nemaju zajedničkog vođu, grupe su decentralizovane i veoma autonomne, grupe obično nemaju centralnu bazu (sjedište), članovi grupa obično imaju iskustva iz ratova kao i veliku slobodu kretanja, postavljanje cilja i operativno planiranje izvode pojedine ćelije, pritisak na zemlje poznate kao sponzori terorizma nema uticaja jer ove zemlje nemaju veliku kontrolu nad takvim grupama.

Literatura i izvori:

- Christopher C. Harmon, *Terorizam danas*, Zagreb, 2002.
- Caroline, F. Ware, *Dvadeseto stoljeće*, Naprijed, Zagreb, 1969.
- Sadiković, Ćazim, *Ljudska prava bez zaštite*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1998.
- Council of Europe, *European convention for the protection of human rights and fundamental freedoms*, Strasbourg, 1997.
- Eliot, Mejbl, *Zločin u savremenom društvu*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1962.
- Hofman, B., *Unutrašnji terorizam*, Beograd, 2000.
- Max. Taylor i John Horgan, *Terorizam u budućnosti*, Zagreb, 2003.
- Ministry of foreign affairs of BiH, *Humanitarian law (Geneva conventions additional procotols)* , Intependent bureau for humanitarian issues, Sarajevo, 1996.
- Paul Wilkinson, *Terorizam protiv demokracije*, Zagreb, 2002.